

Karel Havlíček Borovský – Tyrolské elegie

Forma:

A) Obecná charakteristika literárního díla

Literární druh: lyriko-epika

Literární žánr: satirická básnická skladba; skládá se z 9 zpěvů

Literární forma: poezie

Literární směr: český romantismus, národní obrození, prvky realismu

B) Organizace jazykových prostředků

- využití lidové slovesnosti
- hovorový jazyk
- ustálené obraty
- nový typ satiry – naplněna jazyková i situační komika
- krátké sloky (čtyřveršové strofy), nejčastěji střídavý rým, řečnické otázky
- ironie
- satira až místy sarkasmus: „Od všech z Vídně pozdravení, pan Bach je líbá“, „Dvě hodiny po půlnoci...mi dával žandarm u postele šťastný dobrýtro.“
- inverze: „tam Dederu koupil mělnického čtyry lahvice“
- apostrofa (oslovení) měsíce: „Svit, měsíčku...nepospíchej...nejsem zdejší, můj měsíčku!“
- přirovnání: „Bach mi píše jako doktor“, „Tak mne vábil jak Siréna“
- personifikace: „kostelíček...na mne hledí“
- historismy až archaické výrazy: postilion – kočí poštovních vozů; žandarm – četník, voják; vikář = církevní hodnostář, farář
- biblické náměty: Jonáš a velryba, Siréna, Léthe
- německé výrazy: „nejsem treu und bieder“ = věrný a řádný (rakouský občan); „zlato na krágle“ = na límci
- latinské výrazy: „Ale Džog, můj černý buldog, ten je grobián, na habeas corpus tuze zvyklý – on je Angličan.“

Habeas corpus je zásada v Anglii, kdy každá zatýkaná osoba má právo na rychlé předvedení před soud, aby rozhodl o oprávněnosti zatýkání, jinými slovy jde o všeobecné označení zákazu zatknout občana bez soudního rozhodnutí. Proto Džog na „slavný ouřad“ štěkal, protože chtěli Borovského deportovat bez tohoto práva. Borovský ironicky reaguje tím, že psovi hodil pod postel říšský zákoník, který takový výraz evidentně nezná. Pes už pak následně „ani nekvik“.

- hovorové výrazy: „dobrýtro“, „již ani nekvik“, „ouřad“
oktrojovaná ústava =
- oktrojírka = ústava vnucená, tzn. vydaná z rozhodnutí panovníka bez souhlasu zastupitelského orgánu, u nás se tak označují ústavy z roku 1848 a 1849, které nenaplnily předrevoluční představy Čechů

Obsah:

A) Tematická výstavba a kompozice**Lyrický subjekt (vypravěč)**

- autor sám vypráví v ich-formě příběh jeho deportace do Brixenu = subjektivizace
- autoportrét – příslušnost k českému národu, muzikant – 2. zpěv

Kompozice

- retrospektivní děj (v 1. zpěvu je už autor v Brixenu a vypráví měsíčku svůj příběh, co se stalo)

Děj

Karel Havlíček Borovský (dále jen KHB) se svěřuje měsíčku a ptá se ho, jak se mu v Brixenu líbí. Ať se ho nebojí, že není zdejší. Následně mu popisuje své zatčení a cestu do vyhnanství, od příchodu policistů – v nočních hodinách, smutné loučení s rodinou, rodným městem a vlastí. Vlastně ani nevěděl, kam jede a jestli se vůbec někdy vrátí. To vše kvůli tomu, že klade velký odpor vůči Bachovu absolutismu a prosazuje svobodu lidí a projevu. Proto se Bachovi nehodí a Borovský výsměšně popisuje, že mu „doktor Bach naordinoval čerstvý vzduch v Alpách s okamžitým odjezdem“. Na cestě ho provázeli policejní komisař Dederer a další strážníci (žandarmové). Vrcholem skladby je příhoda se splašenými koňmi po cestě přes Alpy (8. zpěv) – kočár se řítí po příkré cestě, všichni policisté z něj vyskákali, když jim zajatec připomenul příběh z bible o Jonášovi – jen „hříšník“ KHB měl čisté svědomí a v klidu dojel k poště, kde stačil povečeřet, než pochroumaní strážníci dokulhali za ním. Satiricky celou situaci komentoval a neodpustil si ostrou kritiku režimu, který chce na šňůrce vodit celé národy, ale neukočíruje ani čtyři koně... Nakonec všichni dojeli do Brixenu a Havlíček zůstává pod dohledem místních orgánů až do roku 1855.

Postavy**Autor**Dederer

- vrchní komisař
- Bachův zastánce
- řídil celý převoz do Brixenu

Rodina

- rodina se kterou se Borovský při odjezdu loučí (prakticky jediný moment, kdy je naplněno označení elegie)

Čas a prostor

- prosinec 1851, cesta z domova do Brixenu

Hlavní myšlenka

- výsměch vládě a policii a jejich kritika
- obžaloba absolutistického systému za Bachova režimu, v němž jedinec ztratil svoji hodnotu
- opovržení rakouskou vládou
- boj proti reakci státu a pokrytectví
- netradiční pojetí elegie (=žalozpěvy, dojmavé): satira (elegický tón + ironie, výsměch)

Literární historie

Společensko-historické pozadí

Politická situace a každodenní život:

- 30. – 40. léta 19. st. – růst politického uvědomění, otázka národní svobody, probíhající národní obrození
- 50. léta – Rakousko se po porážce revoluce 1848-9 vrátilo k absolutismu, v čele nově František Josef I. (vládl až do r. 1916), významnou osobností byl rakouský ministr vnitra Alexander Bach, odtud léta bachovského absolutismu – ekonomický rozvoj, ale velké omezení politických svobod obyvatelstva, uvolnění v 60. letech, 1867 rakousko-uherské vyrovnání (rozdělení na dva rovnoprávné celky)
- rozvoji společenského života napomohla např. Umělecká beseda (*1863) – nejstarší umělecký spolek u nás – Erben, Hálek, B. Smetana + další spolky; 1868 položení zákl. kamene Národního divadla

Další druhy umění:

Architektura – přestavba zámku Hluboká; návrat ke starším stylům = historismus

=> neorenesance (Národní divadlo, Národní muzeum, Rudolfinum), neogotika (dostavba chrámu sv. Víta)

Malířství – Josef Mánes (cyklus Musica, Dvanáct měsíců – kalendářní deska na orloji) + postupné směřování k realistickému pojetí (Adolf Kosárek)

ROMANTISMUS

- v Čechách 30. a 40. léta 19. st.
- pro 30. léta je charakteristický spor o Máchovu tvorbu (Mácha – estetická fce × J. K. Tyl) ve 40. letech polemika mezi J. K. Tylem a K. H. Borovským (správná podoba vlastenectví)
- v Čechách složitější situace z 30. let – diskuse o poslání literatury – výchova k vlastenectví jako hlavní úkol literatury => zpomaluje rozvoj romantismu, protože jeho cílem není vychovávat, v romantismu jde o tvorbu, která sleduje pouze estetický cíl – proto se u nás nikdy nerozvinul plně, jediným skutečným romantickým básníkem byl právě K. H. Mácha, u ostatních autorů jsou i prvky dalších směrů
- důraz na cit, individualitu, tajemství a prožitky, cesty a dálky, oblíbené byly l-e balady, pohádky
- důležitá příroda, autoři se často ztotožňovali se svými hrdiny
- romantický hrdina (rozervanec):
- příslušník měšťanské vrstvy, bojující proti nepravostem světa, složité životní situace, nepřizpůsobivý, často nešťastná osudová láska, uzavírá se sám do sebe, důležitost přírody
- hrdina vyloučený ze společnosti, popírá lidský i božský řád, rozervanost a světobod
- 50. léta – romantismus začíná postupně střídat **REALISMUS**
- snaží se objektivně ztvárnit svět tak, aby se co nejvíce podobal skutečnosti
- 1830-1848 také probíhá třetí fáze **NÁRODNÍHO OBROZENÍ**

NÁRODNÍ OBROZENÍ

1. fáze obranná – 1770-1805 – cílem čelit germanizaci, zachránit a obnovit český jazyk; spojena s klasicismem

Jazykovědec Josef Dobrovský (Zevrubná mluvnice jazyka českého, Slovník N-Č), vydavatel Václav Matěj Kramerius (1. české noviny)

- 2. fáze ofenzivní (útočná)** – 1805-1830 – psát česky odbornou i uměleckou literaturu, cílem dokázat, že se čeština vyrovná jazykům vyspělých kultur; preromantismus; Josef Jungmann (Slovník Č-N), František Palacký (Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě), F. L. Čelakovský (Ohlasy), Václav Kliment Klicpera (Divotvorný klobouk)
- 3. fáze vrcholná** – 1830-1848 – vznik 1. politického obrozeneckého programu; vyučuje se na školách, politický rozkvět, ale chybí práva a úřady v Praze, romantismus v literatuře – s obrozením (Tyl, Erben), počátky realismu (Němcová, Borovský) + Mácha
- 4. fáze** – 50. léta 19. st. – Bachův absolutismus, potlačení národních snah; realismus

Autor

Karel Havlíček Borovský: 1821 – 1856

- zakladatel moderní české žurnalistiky a politického novinářství, klasik české satiry
- narozen v Borové (odtud pseudonym), později se s rodiči přestěhoval do Německého (dnes Havlíčkova) Brodu, kde absolvoval gymnázium a poté šel studovat filozofii do Prahy (rodiče z něj chtěli mít právníka)
- vstoupil do kněžského semináře, protože chtěl působit na lid, když ale zjistil, že v semináři vládá spíše policejní režim, který plně odpovídal době absolutismu, kdy všechno české bylo vytlačováno do pozadí, rebeloval a roku 1841 byl ze semináře vyloučen – pak až do konce života kritikem církve
- 1843 odjel do Moskvy pracovat jako vychovatel – přišlo ale další zklamání – z carské vlády a z nereálnosti Kollárových idejí, v této době píše své epigramy a cyklus reportáží *Obrazy z Rus*
- po návratu do Prahy v České včele vyšla jeho brilantní kritika nového Tylova románu *Poslední Čech*, kterou se proslavil – vůči uznávanému spisovateli a dramatikovi si nebral servítky. J. K. Tyl, ač talentovaný, ale značně egoistický a pyšný autor, který pouhých devět let před tím zesměšňoval nejlepší Máchovu poezii, tím dostal řádný zásah do sebevědomí. Havlíčkova kritika měla úspěch – byl proti povrchnímu vlastenectví a zdůraznil potřebu toho činného, Tyl se bránil, ale o to větší si nakonec uřízl ostudu
- – 1846 se stává redaktorem *Pražských novin* a jejich přílohy *Česká včela* (náklad za jeho působení stoupl osminásobně), v roce 1848 zakládá vlastní *Národní noviny* s přílohou *Šotek* (epigramy) – první deník v Českých zemích
- po jejich zákazu odešel do Kutné Hory, kde vydával týdeník *Slovan*, v němž kritizoval vládu a hájil národnostní a demokratická práva, za svoji činnost byl několikrát souzen, často ale díky skvělé znalosti zákonů zvítězil, měl časté a ponižující domovní prohlídky
- pak se vrátil do Německého Brodu a společensky se neangažoval, přesto byl 16. prosince 1851 v noci deportován do Brixenu (na základě rozhodnutí bez soudního řízení!) – město uprostřed ničeho plné katolíků – velký trest, manželka Julie s dcerou Zdenkou za ním mohly přijet až za rok, 1854 ale odjely do Prahy, kde manželka na TBC umírá, on byl propuštěn až na žádost, poté, co podepsal protokoly, ale přesto do Prahy nesměl (až poté, co zjistili, že má TBC také), v létě 1856 umírá
- pohřeb se stal první veřejnou politickou demonstrací proti bachovskému absolutismu, Božena Němcová údajně projevila velkou odvahu tím, že na rakev položila trnovou korunu jako symbol mučednictví, její manžel byl kvůli účasti na přípravách 8 dní vězněn

Dílo

1) Král Lávra

- inspirace starým irským příběhem o králi Midasovi – Lávra má také oslí uši, jednoručně se nechá ostříhat a každého holiče popraví, aby neprozradil královo tajemství, matka Kukulína však přesvědčí krále, aby Kukulína nechal žít – ten se svěří jen vrbě, z ní si však -muzikant udělá kolíček k base a když na ni na bále začne hrát, basa prozradí tajemství uší
- narážky na dobovou situaci, satira, kritika absolutistické vlády, ale i lidské lhostejnosti a tuposti panovníků

2) Křest svatého Vladimíra

- satira; inspirace Nestorovým Letopisem ruským (nejstarší ruská kronika)
- kritika absolutismu jako způsobu vlády, církve, pokrytectví
- groteskní děje se odehrávají zdánlivě v dávných dobách vznikajícího ruského státu (pro oklamání cenzury), ale aktualizace – kritika rakouské vlády, výsměch
- zpupný omezený násilník, kníže Vladimír × ubohý sluha bůh Perun (slovanský bůh hromu)
- car chce, aby mu Perun zahřměl na jeho svátek, Perun odmítne, protože by to dělal zdarma, car ho předá soudu a je odsouzen ke smrti utopením spolu s žurnalistou, po Perunově smrti běží vše dál, ale církev ztrácí autoritu a chudne, je vyhlášen konkurz na nového boha => ukáže se, že všechny církve jsou stejné, protože se zajímají o moc, nikoli o šíření víry

3) Obrazy z Rus

- inspirováno ročním pobytem v Moskvě
- kritika carské samovlády

4) Epigramy

- soubor epigramů, které začal tvořit v Moskvě
- epigram = krátká satirická báseň s pointou útočící na společnost
- „Co sám nerad, nečiň jinému! Pravil kantor žáku kdesi, trhaje ho za pačesy.“
- kritizuje v nich panovníka, šlechtu, vládu, povrchní vlastenectví
- ironicky je věnoval církvi, králi, vlasti, múzám a světu

Inspirace Literárním dílem

- 2006 – Josef Čáp: kniha Tyrolské elegie po 150 letech
- Tyrolské elegie byly také namluveny do rozhlasu
- KHB také inspiroval písničkáře Jaroslava Hutku, který mu složil písničku Havlíčku, Havle (symbol revoluce 1989)
- další vliv: KHB se stal vzorem pro celou Nerudovu generaci

Literární kritika***Dobové vnímání a aktuálnost***

- KHB napsal dílo v roce 1852, vydány časopisecky byly poprvé až v roce 1861 – za dob absolutismu to bylo nepřijatelné
- o tom, že dílo láká, svědčí například vydání knihy; nesmíme zapomenout, že existoval absolutismus

Srovnávání***Ovidius*****Dílo: Žalozpěvy**

- vznikly také za básníkovy vyhnanství, když se znelíbil císaři
- stejný útvar

